

BIỆN PHÁP PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC CẢM XÚC - XÃ HỘI CHO HỌC SINH TRUNG HỌC PHỔ THÔNG QUA PODCAST VĂN HỌC

NGUYỄN THỊ QUỲNH PHƯƠNG
NGUYỄN NGỌC CHI
TRẦN BÍCH THỦY
VŨ THỊ NHẬT VY
NGUYỄN MẠNH DŨNG
Trường Đại học Hải Phòng

Nhận bài ngày 20/9/2026. Sửa chữa xong 12/10/2026. Duyệt đăng 22/10/2026.

Abstract

The 2018 General Education Curriculum emphasizes the development of students' qualities and competencies. In literature education, literary reception helps students recognize emotions, understand others, and engage in reflection. As audio-based learning resources, literary podcasts can support experiential learning and social interaction. Based on a literature review, curriculum and material analysis, and pedagogical design, this study proposes three measures: designing podcasts using a literary work-social-emotional competence indicator matrix and the "Touch - Understand - Reflect - Open" structure; combining podcast listening with individual reflection and social interaction; and integrating literary podcasts into literature lessons and other educational activities. These measures align social-emotional competence development with the objectives of literature education while allowing flexible application in practice.

Keywords: High school students, literary podcasts, social-emotional competence.

1. Đặt vấn đề

Chương trình Giáo dục phổ thông 2018 định hướng phát triển phẩm chất và năng lực người học (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2018), hoàn toàn tương thích với khung Giáo dục Cảm xúc – Xã hội (SEL) gồm 5 năng lực cốt lõi theo CASEL (2020). Ở lứa tuổi trung học phổ thông (THPT), phát triển SEL giúp học sinh (HS) làm chủ cảm xúc, thấu hiểu người khác và đưa ra lựa chọn phù hợp. Môn Ngữ văn sở hữu ưu thế lớn trong thúc đẩy SEL nhờ hoạt động tiếp nhận văn học, giúp HS liên hệ trải nghiệm cá nhân và hình thành sự đồng cảm. Trong bối cảnh chuyển đổi số, Podcast văn học với ưu thế tiếp nhận thính giác và tính linh hoạt là dạng học liệu số giàu tiềm năng hỗ trợ HS trải nghiệm, phản tư và tương tác.

Tuy nhiên, việc kết nối hệ thống giữa SEL, tiếp nhận văn học và Podcast vẫn còn khoảng trống. Các nghiên cứu SEL tại Việt Nam (Giang Thiên Vũ, 2023; Nguyễn Thị Diễm, 2025) chưa được cụ thể hóa thành biện pháp gắn trực tiếp với dạy học Ngữ văn THPT. Mặt khác, các nghiên cứu ứng dụng công nghệ số (Nguyễn Thị Hiên, 2026) chưa quan tâm tương xứng đến Podcast văn học, chưa hệ thống hóa mối liên hệ giữa đặc trưng Podcast, giá trị tác phẩm và chỉ báo SEL thành hệ thống biện pháp sư phạm thống nhất.

Từ đó, bài viết đề xuất các biện pháp phát triển năng lực SEL cho HS THPT qua Podcast văn học trên cơ sở thống nhất mục tiêu SEL với đặc trưng môn Ngữ văn. Nghiên cứu tập trung vào ba phương diện: thiết kế Podcast theo ma trận tác phẩm - chỉ báo năng lực cảm xúc - xã hội; tổ chức nghe kết hợp phản tư cá nhân và tương tác xã hội; tích hợp Podcast vào dạy học Ngữ văn và các hoạt động giáo dục ở trường THPT. Qua đó, bài viết góp phần cung cấp định hướng sư phạm trong khai thác học liệu âm thanh số phục vụ phát triển năng lực cảm xúc – xã hội cho HS.

Email: phuongntq@dhhp.edu.vn

2. Phương pháp nghiên cứu

Nghiên cứu được thực hiện theo định hướng định tính, tập trung vào phân tích cơ sở lí luận và thiết kế giải pháp sư phạm nhằm phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho HS THPT thông qua Podcast văn học. Cụ thể:

Phương pháp phân tích và tổng hợp tài liệu được sử dụng để xây dựng cơ sở lí luận, tập trung vào Chương trình Giáo dục phổ thông 2018 môn Ngữ văn, khung năng lực cảm xúc - xã hội của CASEL (2020), lí thuyết tiếp nhận văn học và nghiên cứu về Podcast trong giáo dục. Kết quả tổng hợp là cơ sở xác lập các nguyên tắc và định hướng xây dựng biện pháp.

Phương pháp phân tích nội dung được sử dụng để khảo sát chương trình, ngữ liệu và một số văn bản văn học tiêu biểu ở chương trình THPT (Bùi Mạnh Hùng, 2023), tập trung vào những yếu tố nội dung và nghệ thuật có khả năng khơi gợi cảm xúc, đồng cảm, suy ngẫm và định hướng hành vi của HS. Kết quả được đối sánh với năm nhóm năng lực theo khung CASEL và hệ thống hóa thành ma trận tác phẩm - chỉ báo năng lực, làm căn cứ lựa chọn ngữ liệu và thiết kế Podcast.

Phương pháp thiết kế sư phạm được sử dụng để chuyển hóa kết quả phân tích thành các biện pháp tổ chức dạy học. Nghiên cứu thiết kế Podcast gắn nội dung tác phẩm với các chỉ báo năng lực cảm xúc - xã hội, đồng thời xây dựng tiến trình nghe, phản tư, chia sẻ và tương tác.

3. Kết quả nghiên cứu

3.1. Cơ sở xác lập các biện pháp

3.1.1. Năng lực cảm xúc - xã hội của học sinh trung học phổ thông

Giáo dục cảm xúc - xã hội (Social and Emotional Learning - SEL) được CASEL (2020) xác định là quá trình giúp người học phát triển và vận dụng tri thức, kĩ năng, thái độ để nhận thức và quản lí cảm xúc, thấu hiểu người khác, xây dựng các mối quan hệ tích cực và đưa ra quyết định có trách nhiệm. Khung CASEL gồm năm thành tố có mối quan hệ gắn kết: *Tự nhận thức* là khả năng nhận diện cảm xúc, suy nghĩ, giá trị, điểm mạnh và hạn chế của bản thân; *Tự quản lí* là khả năng điều chỉnh cảm xúc, suy nghĩ và hành vi, duy trì động lực và hướng tới mục tiêu; *Nhận thức xã hội* là khả năng thấu cảm, tôn trọng sự khác biệt và hiểu các chuẩn mực xã hội; *Kĩ năng quan hệ* là khả năng giao tiếp, lắng nghe, hợp tác và giải quyết xung đột một cách tích cực; *Ra quyết định có trách nhiệm* là khả năng cân nhắc các yếu tố đạo đức, an toàn và hệ quả trước khi lựa chọn cách ứng xử. Các nghiên cứu tổng hợp cho thấy giáo dục SEL có mối liên hệ tích cực với kết quả học tập và hành vi xã hội của HS (Durlak et al., 2011).

Ở lứa tuổi THPT, HS có nhu cầu ngày càng rõ về tự nhận thức, khẳng định bản thân, xây dựng quan hệ với bạn bè và định hướng giá trị cá nhân. Đồng thời, áp lực học tập, quan hệ đồng đẳng và những lựa chọn liên quan đến tương lai đặt ra yêu cầu ngày càng cao đối với khả năng nhận diện, điều chỉnh cảm xúc và ứng xử phù hợp. Một số nghiên cứu tại Việt Nam cho thấy năng lực cảm xúc - xã hội của HS vẫn còn những biểu hiện chưa đồng đều giữa các thành tố, đặc biệt ở khả năng thấu cảm và vận dụng kĩ năng cảm xúc - xã hội trong các tình huống thực tế (Giang Thiên Vũ, 2023; Nguyễn Thị Diễm, 2025). Điều đó cho thấy cần tạo thêm những môi trường học tập giúp HS nhận diện cảm xúc, phản tư về trải nghiệm và thực hành tương tác xã hội.

Mục tiêu của Chương trình Giáo dục phổ thông 2018 môn Ngữ văn có nhiều điểm tương thích với định hướng phát triển SEL. Phẩm chất *Nhân ái* gắn với khả năng thấu hiểu, tôn trọng và đồng cảm với người khác, tương ứng với *Nhận thức xã hội*; phẩm chất *Trách nhiệm* liên hệ với khả năng làm chủ hành vi và *Ra quyết định có trách nhiệm*. Các năng lực chung *Tự chủ và tự học*, *Giao tiếp và hợp tác* cũng có sự tương ứng rõ với *Tự nhận thức*, *Tự quản lí* và *Kĩ năng quan hệ*. Vì vậy, phát triển SEL trong dạy học Ngữ văn không phải là một nội dung tách rời mà có thể được thực hiện thông qua các hoạt động đọc, viết, nói và nghe, đặc biệt là quá trình HS tiếp xúc với thế giới cảm xúc, quan hệ và lựa chọn của nhân vật văn học.

3.1.2. Podcast văn học và khả năng phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho học sinh trung học phổ thông

Podcast văn học có tiềm năng phát triển năng lực cảm xúc - xã hội trước hết từ đặc trưng của hoạt động tiếp nhận văn học. Theo lý thuyết Đọc giả - Phản hồi, ý nghĩa của tác phẩm được hình thành trong quá trình tương tác giữa văn bản và trải nghiệm, cảm xúc của người đọc (Rosenblatt, 1995). Vì vậy, tiếp nhận văn học không chỉ giúp HS hiểu nội dung và nghệ thuật mà còn tạo cơ hội nhận diện cảm xúc, đối chiếu trải nghiệm cá nhân, suy ngẫm về lựa chọn của nhân vật và tiếp cận những góc nhìn khác biệt. Cách tiếp cận này có sự tương thích với *Trị liệu văn học phát triển*, trong đó văn học được khai thác như một phương tiện hỗ trợ người học nhận diện bản thân, phản tư, đồng cảm và định hướng cách ứng xử. Tuy nhiên, trong phạm vi bài viết, lý thuyết này được sử dụng như một cơ sở tham chiếu cho cơ chế tiếp nhận và phản tư, không đồng nhất hoạt động giáo dục qua Podcast với trị liệu tâm lý.

Từ cơ chế tiếp nhận trên, Podcast văn học có thể tạo ra chuỗi trải nghiệm gồm nhận diện - đồng cảm - phản tư - kết nối. Khi lắng nghe câu chuyện và thế giới nội tâm của nhân vật, HS có cơ hội nhận biết cảm xúc và suy nghĩ của bản thân, qua đó hỗ trợ *Tự nhận thức*. Việc điều chỉnh cảm xúc trước những tình huống, xung đột và biến cố trong tác phẩm tạo cơ hội rèn luyện *Tự quản lý*. Khi tiếp cận những số phận, hoàn cảnh và quan điểm khác biệt, HS có điều kiện phát triển *Nhận thức xã hội* và *Kĩ năng quan hệ* thông qua thấu cảm, lắng nghe và đối thoại. Quá trình suy ngẫm về lựa chọn, hành động và hệ quả của nhân vật có thể hỗ trợ hình thành Ra quyết định có trách nhiệm. Như vậy, giá trị của Podcast không chỉ nằm ở nội dung văn học được truyền tải mà còn ở khả năng tạo điều kiện cho HS tương tác với văn bản và tự phản tư.

Bên cạnh đặc trưng của tiếp nhận văn học, phương thức truyền tải bằng âm thanh tạo cho Podcast một số ưu thế trong tổ chức trải nghiệm học tập. Giọng đọc, ngữ điệu, khoảng dừng, âm nhạc và hiệu ứng âm thanh có thể góp phần tạo không khí, nhấn mạnh sắc thái cảm xúc và hỗ trợ HS hình dung thế giới nghệ thuật của tác phẩm. So với hình thức tiếp nhận phụ thuộc chủ yếu vào văn bản và hình ảnh, Podcast cho phép HS nghe linh hoạt, có thể nghe lại và tiếp nhận trong những không gian phù hợp. Đặc biệt, tính cá nhân của hoạt động nghe tạo điều kiện thuận lợi cho những khoảng thời gian suy ngẫm trước khi HS chia sẻ cảm nhận với người khác.

Từ những đặc điểm trên, Podcast văn học có thể được xem là một dạng học liệu âm thanh hỗ trợ phát triển năng lực cảm xúc - xã hội, khi được thiết kế phù hợp. Hiệu quả sư phạm của Podcast không tự thân hình thành từ việc nghe, mà phụ thuộc vào sự kết hợp giữa ngữ liệu văn học, cách thiết kế nội dung âm thanh và hoạt động phản tư, tương tác sau khi nghe.

3.1.3. Nguyên tắc xây dựng và sử dụng biện pháp

Việc xây dựng và sử dụng Podcast văn học nhằm phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cần bảo đảm sự thống nhất giữa mục tiêu phát triển SEL, mục tiêu dạy học Ngữ văn và đặc trưng của tiếp nhận văn học. Các biện pháp được đề xuất dựa trên những nguyên tắc sau:

Bảo đảm thống nhất giữa mục tiêu phát triển SEL và mục tiêu dạy học Ngữ văn: Phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cần được tích hợp tự nhiên vào các hoạt động đọc, viết, nói và nghe, không tách thành nội dung giáo dục độc lập hay thay thế mục tiêu môn học. Podcast phải hỗ trợ HS đọc hiểu, cảm thụ và phản tư về tác phẩm, qua đó hình thành năng lực cảm xúc - xã hội trên cơ sở những trải nghiệm thẩm mĩ cụ thể.

Tôn trọng đặc trưng thẩm mĩ và giá trị của tác phẩm văn học: Việc thiết kế Podcast cần bảo đảm tính toàn vẹn về nội dung, tư tưởng và nghệ thuật; tránh gán ghép bài học cảm xúc khiên cưỡng. Sử dụng các yếu tố âm thanh (giọng đọc, nhạc nền, khoảng dừng) có chủ đích để hỗ trợ HS hình dung và cảm thụ.

Phát huy trải nghiệm cá nhân, phản tư và tương tác của học sinh: Đặt HS ở trung tâm tiến trình tiếp nhận theo lộ trình nghe – phản tư – chia sẻ – liên hệ, giúp các em nhận diện cảm xúc, thấu hiểu sự khác biệt và chuyển hóa nhận thức thành ứng xử phù hợp.

Bảo đảm tính phù hợp, khả thi và an toàn tâm lý: Podcast cần được thiết kế với thời lượng, hình thức linh hoạt, phù hợp với lứa tuổi và điều kiện thực tiễn; Xử lý thận trọng các ngữ liệu có yếu tố xung đột, bi kịch nhằm tôn trọng trải nghiệm cá nhân và bảo vệ an toàn cảm xúc cho HS.

3.2. Các biện pháp sư phạm phát triển năng lực cảm xúc - xã hội qua Podcast văn học

3.2.1. Thiết kế Podcast văn học theo ma trận tác phẩm - chỉ báo năng lực cảm xúc - xã hội

Podcast văn học không chỉ truyền tải nội dung tác phẩm bằng âm thanh mà còn tạo cơ hội để HS nhận diện cảm xúc, đồng cảm, phản tư và liên hệ với đời sống. Do đó, quá trình thiết kế cần đặt trong mối quan hệ giữa ngữ liệu văn học, yêu cầu cần đạt và các chỉ báo SEL phù hợp. Ma trận tác phẩm - chỉ báo SEL được sử dụng làm công cụ định hướng lựa chọn ngữ liệu và xây dựng nội dung Podcast, trong đó xác lập mối liên hệ giữa tác phẩm hoặc phân cảnh trọng tâm, yêu cầu cần đạt về đọc hiểu, thành tố và chỉ báo SEL, đồng thời định hướng cách khai thác các yếu tố này bằng phương tiện âm thanh. Trên cơ sở phân tích chiều sâu thi pháp và chuẩn đầu ra bộ môn, ma trận tích hợp được xác lập nhằm định vị tương ứng từng lát cắt phân cảnh nghệ thuật với các chỉ báo hành vi SEL cần bồi dưỡng (bảng 1):

Bảng 1: Ma trận tích hợp ngữ liệu truyện ngắn Ngữ văn 11 và 5 thành tố năng lực SEL

Tác phẩm/ Phân cảnh trọng tâm	Yêu cầu cần đạt	Thành tố SEL mục tiêu	Dụng ý thiết kế âm thanh/ chuyển hóa tâm lý
“Vợ nhặt” (Kim Lân): Tình huống “nhặt vợ” giữa cảnh đói năm 1945.	Phân tích tình huống truyện nghịch lý; nhận diện tâm trạng bơ vơ của Tràng và Thị	Tự nhận thức: Nhận diện cảm xúc lo âu, xấu hổ và khát vọng sống; phá vỡ cảm giác cô lập vị kỷ.	Giọng trầm buồn; SFX tiếng quạ kêu xa xăm, bước chân lê mệt mỏi; kích hoạt sự đồng cảm với thân phận con người
“Vợ nhặt” (Kim Lân): Bữa cơm ngày đói với nồi cháo cám.	Phân tích tâm lý bà cụ Tứ; giải mã ý nghĩa biểu tượng của bát cháo cám và giá trị nhân đạo	Tự quản lý & Nhận thức xã hội: Nuôi dưỡng niềm hy vọng, ý chí kiên định; thấu cảm sự hy sinh của tình mẫu tử.	Giọng ảm, run rẩy; SFX gió lùa vách nứa, bát đĩa khẽ chạm; thanh lọc cảm xúc (Catharsis), bồi đắp lòng trắc ẩn.
“Chí Phèo” (Nam Cao): Tiếng chửi say rượu và bi kịch tha hóa.	Phân tích tiếng chửi như phương thức giao tiếp tuyệt vọng; nghệ thuật điển hình hóa sự lưu manh hóa.	Tự nhận thức & Kỹ năng quan hệ: Nhận diện tổn thương tâm lý do bị định kiến dân nhân; nhận thức căn nguyên của hành vi xung đột.	Giọng nghẹn uất; SFX bước chân lao đảo, chó sủa đêm; gọi sự phản tư về bạo lực ngôn từ và sự cô lập học đường
“Chí Phèo” (Nam Cao): Sự thức tỉnh bên bát cháo hành của Thị Nở.	Đánh giá ý nghĩa biểu tượng bát cháo hành; phân tích diễn biến thức tỉnh lương tri và khát vọng hoàn lương	Ra quyết định có trách nhiệm & Kỹ năng quan hệ: Ý thức sức mạnh cứu chuộc của lòng tốt mộc mạc; thực hành thái độ ứng xử nhân ái, không định kiến.	Giọng chậm, sâu lắng; BGM đàn tranh êm dịu, SFX tiếng chim sớm; thúc đẩy phản tư luân lý (Insight) và hướng thiện

Trên cơ sở ma trận, kịch bản Podcast được xây dựng theo cấu trúc “Chạm - Thấu - Sâu - Mở”. Thành tố *Chạm* tạo điểm kết nối giữa vấn đề được đặt ra trong tác phẩm với trải nghiệm và cảm xúc của HS; *Thấu* tập trung khai thác những phân cảnh, chi tiết và trạng thái tâm lý tiêu biểu của nhân vật; *Sâu* tạo khoảng dừng kết hợp với các câu hỏi mở nhằm khuyến khích HS suy ngẫm và đối chiếu với trải nghiệm cá nhân; *Mở* định hướng HS liên hệ nội dung tác phẩm với đời sống và hình thành cách ứng xử phù hợp. Bốn thành tố được tổ chức thành một tiến trình thống nhất, từ kết nối trải nghiệm, tiếp nhận và đồng cảm với văn học đến phản tư cá nhân, liên hệ và mở rộng.

Trong quá trình thiết kế, giáo viên không nhất thiết phải tích hợp đầy đủ năm thành tố SEL trong một Podcast mà có thể lựa chọn một hoặc một số thành tố có mối liên hệ trực tiếp với nội dung và đặc trưng của tác phẩm. Các yếu tố âm thanh như giọng đọc, ngữ điệu, khoảng lặng, nhạc nền và hiệu ứng được sử dụng có chủ đích và ở mức độ phù hợp, nhằm hỗ trợ HS hình dung không gian nghệ thuật, cảm nhận sắc thái cảm xúc và làm nổi bật giá trị của văn bản, thay vì trở thành yếu tố chi phối nội dung.

Từ đó, quy trình thiết kế Podcast được xác lập gồm các bước: lựa chọn tác phẩm hoặc phân cảnh trọng tâm; xác định yêu cầu cần đạt; xác định chỉ báo SEL; xây dựng nội dung theo cấu trúc “Chạm - Thấu - Sâu - Mở”; lựa chọn phương thức thể hiện bằng âm thanh; thiết kế câu hỏi phản tư và định hướng liên hệ. Trong quy trình này, ma trận tác phẩm - chỉ báo SEL giữ vai trò xác định nội dung và mục

tiêu giáo dục, còn cấu trúc “Chạm - Thấu - Sâu - Mở” định hướng cách tổ chức trải nghiệm nghe cho HS. Cấu trúc này đồng thời tạo nên bốn tầng trải nghiệm tương ứng với quá trình kích hoạt cảm xúc, đồng cảm với nhân vật và tác phẩm, phản tư cá nhân và mở rộng suy ngẫm từ văn học đến đời sống.

Bảng 2: Minh họa kịch bản âm thanh 4 tầng Podcast qua truyện ngắn “Chí Phèo”

Phân tầng cấu trúc	Thời lượng	Định hướng nội dung tự sự	Chỉ báo năng lực SEL tương ứng
TẦNG 1: CHẠM (<i>Nhập vai - Nhận diện</i>)	30 – 40s	Khơi gợi cảm giác cô độc, áp lực bị phán xét hoặc hiểu lầm của HS ngoài đời thực; dẫn nhập vào tâm thế nhân vật	Tự nhận thức: Định danh trạng thái cô đơn, áp lực bị dán nhãn định kiến.
TẦNG 2: THẤU (<i>Giải tỏa cảm xúc - Catharsis</i>)	90 – 110s	Diễn đọc phân cảnh Chí Phèo đón nhận bát cháo hành của Thị Nở; làm nổi bật sự thức tỉnh thị giác, thính giác và khát khao làm hòa với cuộc đời	Tự quản lý: Giải tỏa căng thẳng, ức chế nội tâm; rung cảm trước sự ấm áp của tình người.
TẦNG 3: SÂU (<i>Thức tỉnh & Phản tư - Insight</i>)	45 – 60s	Thiết lập hệ thống câu hỏi tự vấn không phán xét: Sự bao dung đối với người xung quanh; cách nhìn nhận khát vọng được lắng nghe đáng sau vẻ ngoài gai góc	Ra quyết định có trách nhiệm: Tự soi chiếu hành vi giao tiếp; cân nhắc bài học gỡ bỏ định kiến đối với bạn học.
TẦNG 4: MỞ (<i>Đồng cảm & Chuyển hóa</i>)	30 – 40s	Đúc kết thông điệp nhân văn về sự tử tế thường nhật; gợi ý hành động sẻ chia cụ thể và chỉ dẫn kênh bảo mật của Phòng Tư vấn học đường	Kỹ năng quan hệ: Thực hành hành vi thấu cảm; kết nối hỗ trợ tâm lý an toàn.

Như vậy, thiết kế Podcast theo ma trận tác phẩm - chỉ báo SEL giúp bảo đảm sự gắn kết giữa mục tiêu đọc hiểu và phát triển năng lực cảm xúc - xã hội, cấu trúc “Chạm - Thấu - Sâu - Mở” cụ thể hóa quá trình tổ chức trải nghiệm nghe. Đây là cơ sở để Podcast văn học vừa giữ được đặc trưng thẩm mĩ của môn Ngữ văn, vừa tạo cơ hội cho HS nhận diện cảm xúc, thấu hiểu người khác và phản tư về cách ứng xử trong đời sống.

Tuy nhiên, việc thiết kế Podcast văn học cần sự đầu tư cả về tâm trí, thời gian và kỹ thuật nên cũng gây khó khăn đối với giáo viên. Trên thực tế, nếu có thể xây dựng kho học liệu dùng chung các Podcast văn học sẽ tạo điều kiện thuận lợi đối với giáo viên trong quá trình vận dụng.

3.2.2. Tổ chức hoạt động nghe Podcast kết hợp phản tư cá nhân và tương tác xã hội

Podcast chỉ phát huy giá trị hỗ trợ phát triển năng lực cảm xúc - xã hội khi HS được tham gia vào quá trình tiếp nhận, suy ngẫm và tương tác, thay vì chỉ nghe một cách thụ động. Do đó, hoạt động nghe Podcast được tổ chức theo tiến trình nghe cá nhân - phản tư cá nhân - tương tác xã hội, qua đó chuyển hóa trải nghiệm tiếp nhận văn học thành cơ hội nhận diện cảm xúc, suy ngẫm về bản thân và thấu hiểu người khác.

Bước 1 – Nghe Podcast cá nhân: Trong không gian yên tĩnh (qua thiết bị cá nhân hoặc dùng chung), HS tập trung vào giọng đọc, ngữ điệu và sắc thái cảm xúc của Podcast để ghi nhận những ấn tượng nổi bật gắn với mục tiêu đọc hiểu. Chẳng hạn, khi nghe về chi tiết bát cháo hành trong Chí Phèo, HS nhận diện sự thay đổi trạng thái cảm xúc của nhân vật và suy ngẫm về nhu cầu được yêu thương, thừa nhận của con người.

Bước 2 – Phản tư cá nhân: HS thực hiện phản tư ngắn để kết nối tác phẩm với trải nghiệm bản thân qua 3 phương diện: phản hồi đối với văn bản/nhân vật, nhận diện cảm xúc cá nhân và định hình cách ứng xử trong tình huống tương tự (qua các câu hỏi gợi mở về khoảnh khắc ấn tượng, sự biến chuyển cảm xúc nhân vật hay phương án ứng xử đời sống). Hoạt động này cần tôn trọng sự khác biệt, không áp đặt góc nhìn duy nhất và tránh gượng ép chia sẻ nội dung mang tính riêng tư.

Bước 3 – Tương tác và chia sẻ: HS thảo luận theo cặp, nhóm hoặc cả lớp về cảm xúc, quan điểm và các bài học ứng xử rút ra từ Podcast. Chẳng hạn, với tác phẩm Chí Phèo, giáo viên tổ chức trao đổi về sự thức tỉnh của Chí Phèo khi gặp Thị Nở, ý nghĩa của sự sẻ chia đối với người bị xa lánh hay cách ứng xử với sự khác biệt. Giáo viên giữ vai trò điều phối, khuyến khích HS lắng nghe đa chiều và bảo

về chính kiến có căn cứ, qua đó phát triển nhận thức xã hội, kỹ năng quan hệ và năng lực ra quyết định có trách nhiệm.

Tiến trình trên có thể được điều chỉnh về thời lượng, hình thức và mức độ tương tác tùy theo đặc điểm tác phẩm, mục tiêu bài học và điều kiện tổ chức. Biện pháp này tập trung vào cách tổ chức hoạt động của HS trong và sau quá trình nghe, tạo cơ sở để Podcast được tích hợp vào dạy học Ngữ văn và các hoạt động giáo dục ở trường phổ thông.

3.2.3. Tích hợp Podcast văn học vào dạy học Ngữ văn và các hoạt động giáo dục ở trường trung học phổ thông

Podcast văn học cần được tích hợp linh hoạt vào các hoạt động giáo dục hiện có của nhà trường thay vì tổ chức như một nội dung độc lập. Cách tiếp cận này vừa bảo đảm mục tiêu dạy học Ngữ văn, vừa mở rộng cơ hội để HS trải nghiệm, phản tư và tương tác trong những bối cảnh khác nhau. Việc tích hợp có thể được thực hiện ở ba bối cảnh chủ yếu: trong giờ học Ngữ văn, trong hoạt động trải nghiệm - hướng nghiệp và trong một số hoạt động giáo dục phù hợp của nhà trường.

Bối cảnh 1 - Tích hợp Podcast trong giờ học Ngữ văn: Giáo viên có thể sử dụng Podcast ở những thời điểm phù hợp trong tiến trình dạy học, đặc biệt ở hoạt động khởi động, đọc hiểu hoặc vận dụng - mở rộng. Ở khâu khởi động, một đoạn Podcast ngắn có thể được sử dụng để gợi vấn đề, kích hoạt trải nghiệm và tạo tâm thế tiếp nhận văn bản. Trong quá trình đọc hiểu, Podcast có thể làm nổi bật một chi tiết, phân cảnh hoặc trạng thái cảm xúc của nhân vật, từ đó hỗ trợ HS tiếp cận nội dung và nghệ thuật của tác phẩm. Ở hoạt động vận dụng - mở rộng, HS có thể nghe lại một đoạn Podcast, thực hiện phản tư cá nhân và liên hệ với những vấn đề được đặt ra từ tác phẩm. Việc sử dụng Podcast cần có thời lượng phù hợp và phục vụ trực tiếp mục tiêu của hoạt động, tránh làm gia tăng tải lượng hoặc tách rời khỏi tiến trình đọc hiểu.

Bối cảnh 2 - Tích hợp Podcast trong hoạt động trải nghiệm, hướng nghiệp và câu lạc bộ: Podcast văn học có thể được mở rộng từ phạm vi giờ học sang các hoạt động trải nghiệm và sinh hoạt câu lạc bộ nhằm tạo thêm không gian cho HS nghe, chia sẻ và sáng tạo. Nhà trường hoặc giáo viên có thể tổ chức các chuyên đề, diễn đàn, hoạt động phát thanh học đường với những chủ đề được gợi ra từ tác phẩm văn học như sự đồng cảm, tình bạn, cách ứng xử trước định kiến hay khả năng vượt qua khó khăn. Bên cạnh đó, HS có thể tham gia các dự án nhỏ theo nhóm, từ lựa chọn tác phẩm, xác định vấn đề, xây dựng kịch bản đến thu âm và biên tập Podcast. Quá trình này tạo cơ hội để HS vận dụng kiến thức đọc hiểu, viết và nói - nghe, đồng thời thực hành lắng nghe, trao đổi quan điểm, phối hợp nhiệm vụ và tôn trọng sự khác biệt. Các hoạt động có thể được tổ chức trong câu lạc bộ Văn học hoặc kết hợp với những câu lạc bộ, hoạt động giáo dục khác tùy điều kiện của nhà trường.

Bối cảnh 3 - Tích hợp Podcast trong các hoạt động giáo dục của nhà trường: Ngoài môn Ngữ văn và hoạt động trải nghiệm, Podcast văn học có thể được khai thác như một học liệu hỗ trợ trong sinh hoạt lớp, sinh hoạt dưới cờ hoặc các chương trình giáo dục theo chủ đề khi nội dung tác phẩm phù hợp. Chẳng hạn, một Podcast về tình thân, sự sẻ chia hoặc cách ứng xử với người khác có thể được sử dụng làm ngữ liệu gợi mở trước một hoạt động thảo luận; một Podcast do HS thực hiện có thể trở thành sản phẩm truyền thông trong nhà trường. Ở bối cảnh này, trọng tâm không phải là tổ chức một hoạt động "giáo dục cảm xúc" tách biệt mà là tạo thêm cơ hội để HS vận dụng những điều đã cảm nhận và suy ngẫm từ văn học vào giao tiếp, hợp tác và ứng xử trong đời sống học đường.

Ba bối cảnh trên có thể được vận dụng độc lập hoặc kết hợp tùy mục tiêu giáo dục, đặc điểm tác phẩm và điều kiện thực tế. Sự kết hợp này giúp hình thành một tiến trình tương đối thống nhất từ tiếp nhận văn học, phản tư cá nhân đến tương tác và vận dụng, qua đó tạo thêm cơ hội để HS phát triển các thành tố của năng lực cảm xúc - xã hội trong những bối cảnh giáo dục phù hợp.

3.2.4. Mối quan hệ và cơ chế phối hợp giữa các biện pháp

Ba biện pháp có mối quan hệ chặt chẽ, tạo thành một quy trình thống nhất từ thiết kế học liệu đến

tổ chức trải nghiệm và tích hợp vào các bối cảnh giáo dục. Biện pháp thiết kế Podcast theo ma trận tác phẩm – chỉ báo SEL giữ vai trò định hướng nội dung và mục tiêu, bảo đảm sự gắn kết giữa đặc trưng văn bản, yêu cầu dạy học Ngữ văn và chỉ báo SEL. Cấu trúc “Chạm – Thấu – Sâu – Mở” định hình cách thức khai thác, giúp HS nhận diện cảm xúc, suy ngẫm và liên hệ đời sống.

Biện pháp tổ chức nghe Podcast kết hợp phản tư cá nhân và tương tác xã hội là khâu chuyển hóa học liệu thành hoạt động học tập. Tiến trình “nghe cá nhân – phản tư cá nhân – tương tác xã hội” giúp HS tiếp nhận, suy ngẫm và chia sẻ các vấn đề từ tác phẩm, liên kết trải nghiệm thẩm mỹ với giao tiếp và lựa chọn ứng xử.

Biện pháp tích hợp Podcast vào dạy học Ngữ văn và các hoạt động giáo dục ở trường phổ thông tạo điều kiện mở rộng không gian vận dụng, giúp việc sử dụng Podcast không tách rời chương trình và hoạt động giáo dục hiện có. Sự phối hợp ba biện pháp tạo thành một hệ thống linh hoạt, trong đó mỗi biện pháp đảm nhiệm một chức năng riêng nhưng cùng hướng tới việc khai thác giá trị của văn học để tạo cơ hội phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho HS.

4. Kết luận

Nghiên cứu đã đề xuất ba biện pháp phát triển năng lực cảm xúc - xã hội cho HS THPT qua Podcast văn học, gồm: thiết kế Podcast theo ma trận tác phẩm - chỉ báo SEL với cấu trúc “Chạm - Thấu - Sâu - Mở”; tổ chức nghe Podcast kết hợp phản tư cá nhân và tương tác xã hội; tích hợp Podcast vào dạy học Ngữ văn và các hoạt động giáo dục trong nhà trường. Các biện pháp có mối quan hệ thống nhất, trong đó thiết kế nội dung tạo nền tảng, tổ chức hoạt động chuyển hóa nội dung thành trải nghiệm học tập, còn tích hợp mở rộng không gian vận dụng. Cách tiếp cận này góp phần kết nối đặc trưng của tiếp nhận văn học với định hướng phát triển năng lực cảm xúc - xã hội trong Chương trình Giáo dục phổ thông 2018.

Các biện pháp được xây dựng theo hướng khả thi, có thể vận dụng linh hoạt trong các hình thức tổ chức dạy học và giáo dục hiện có, đồng thời bảo đảm tôn trọng sự khác biệt trong trải nghiệm và phản hồi của HS. Tuy nhiên, nghiên cứu mới dừng ở việc đề xuất trên cơ sở lí luận và thiết kế sơ phạm, chưa tiến hành thực nghiệm để kiểm chứng tác động thực tế. Vì vậy, các nghiên cứu tiếp theo cần triển khai thực nghiệm ở những bối cảnh và đối tượng phù hợp nhằm đánh giá mức độ khả thi và tác động của các biện pháp đối với sự phát triển năng lực cảm xúc - xã hội của HS.

Tài liệu tham khảo

- Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018). *Thông tư số 32/2018/TT-BGDĐT ngày 26/12/2018 ban hành Chương trình Giáo dục phổ thông môn Ngữ văn*.
- Bùi Mạnh Hùng (tổng chủ biên), Phan Huy Dũng (chủ biên), Trần Ngọc Hiếu, Đặng Lưu, Trần Hạnh Mai, Hà Văn Minh, Nguyễn Thị Ngọc Minh, Nguyễn Thị Nương, Đỗ Hải Phong, Nguyễn Thị Hồng Vân. (2023). *Sách Ngữ văn 11, Tập 1 (Bộ sách Kết nối tri thức với cuộc sống)*. NXB Giáo dục Việt Nam.
- CASEL. (2020). *CASEL's SEL framework: What are the core competence areas and where are they promoted?* Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning.
- Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development*, 82(1), 405-432. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x>.
- Giang Thiên Vũ, Trương Thị Đẹp, Nguyễn Thị Diễm, Đỗ Tất Thiên. (2023). Thực trạng năng lực cảm xúc - xã hội của học sinh trung học phổ thông. *Tạp chí Khoa học, Trường Đại học Sư phạm TP. Hồ Chí Minh*, 20(8), 1342-1354.
- Nguyễn Thị Diễm, Đỗ Tất Thiên. (2025). Mức độ sức khỏe cảm xúc - xã hội của học sinh phổ thông và một số yếu tố ảnh hưởng. *Tạp chí Tâm lý học Việt Nam*, 29(4), 45-56.
- Nguyễn Thị Hiền, Nguyễn Ngọc Chi, Phạm Minh Châu. (2026). Thiết kế tệp âm thanh số văn học nhằm phát triển năng lực văn học trong dạy học đọc hiểu cho học sinh lớp 11. *Tạp chí Giáo dục*, 26 (số đặc biệt 2), 183-189.
- Rosenblatt, L. M. (1995). *Literature as exploration (5th ed.)*. Modern Language Association of America.